

SPLIT, 3. prosinca
Dvorana Nadbiskupske gimnazije
Zrinsko-frankopanska 29

TVOJA KRV I MOJA

Pišući prije gotovo petnaestak godina (1996.) o prvoj knjizi ove autorice, istaknuo sam kako je riječ o dvostruko vrijednom dobitku: s jedne strane knjiga je otkrila nepoznate stranice nedavne nacionalne zgrade i sudbine njezinih aktera u borbi za samostalnost i državnu neovisnost, a s druge, zanimljivu pripovjedačicu, čiji novi prilog iščekujemo sa zanimanjem. Time sam želio naglasiti kako je posrijedi pripovjedačko umijeće koje će zacijelo tražiti nove putove svojeg opredmećenja i nove oblike svoje verifikacije.

Pred nama je nova knjiga iste autorice; nova u smislu pripovjedačkih tehnika i postupaka kojima je građen njezin umjetnički slog, a poznata jer je nadahnuta i gotovo nerazumljiva bez poznavanja svega onoga iz čega je nikla. A to je životna drama dvoje ljudi, ljubavnika i luđaka, koji su ljubav prema tada neslobodnoj domovini platili višegodišnjim robijama u najstrože čuvanim američkim zatvorima. Opisujući sav taj teret, potresno i autentično, autorica je ne samo otkrivala ponore svojega bića nego i dokazivala da prava književnost niče iz dubina ljudske drame, da književnosti i nema – barem one istinske i prave – ako ne nosi teret sudbina, bilo pojedinačnih bilo kolektivnih.

A upravo taj teret sudbine omogućuje da se razumije ova knjiga; naime, udavši se za Zvonka Bušića, autorica je – a da uvijek toga i nije bila svjesna, jer ljubav je slijepa i graniči s ludošću – uzela i njegovu sudbinu (baš zato i jest ljubav!) i dramu njegova naroda. I nakon što je otet zrakoplov i potom optuženi za politički terorizam i stradanje jednog policajca, dopali su zatvora iz kojega je Zvonko izišao tek nedavno. I sama je autorica provela godine u zatvoru, a upravo to iskustvo njezinoj gesti osigurava nesvakidašnje dramsku autentičnost, životnu uvjerljivost i snagu potresnosti.

I dok je njezina zatvorska drama bila kraća, Zvonkova je bila duga, 32 godine, i u mnogim vremenima autoričina života opterećena sumnjama, kolebanjima, iznevjerenim nadama, nerijetko joj se nije nazirao kraj. Trebalo je izdržati; i odvojenost od onoga bez kojega život nije imao smisla, ali i nesklonost i podozrivost javnosti, kako američke tako i hrvatske. Prve - koja je visinu drakonske kazne pravdala smrću nedužnog pojedinca, a druge – jugoslavenske – koja nije birala sredstva ni načine kako bi čin dvoje ljudi okrstili najpogrdnijim atributima poznatima iz rigidne ideološke retorike tadašnjega režima. Za njih su to bili teroristi i zločinci, odmetnici i otpadnici od zakona, hrvatski nacionalisti, ustaše i ubojice. (Stoga knjigu preporučujem pročitati svima, poglavito onima koji olako etiketiraju!).

Navedenim činom, između dvoje ljudi se ispriječio zatvor; i to ne bilo koji, već onaj najteži i najstroži; zatvor kao "eufemizam za mjesto očaja i tuge", i čekanje – kojemu se nije nazirao kraj ni mogući ishod. Štoviše, čekanje postaje jedina izvjesnost u moru neizvjesnosti, a ona PENELOPA koja poput one mitske čeka da se rasprednu niti neizvjesne sudbine. No, postoji i jedna velika razlika, koje je autorica svjesna: Penelopino čekanje je kraće, traje samo dvadesetak godina, a i prepreke na putu su lakše; neprijatelji nisu oboružani takvom mržnjom kao ovi ideološki, hladni, birokratski.

Svjesna da sudbina vodi one koji hoće a vuče one koji neće, autorica ne bježi; ona se ne skriva, ne malaksava; sa Zvonkom kao svojim sudbinskim teretom/jedinom istinom (a s njime je i kada je nepremostivo daleko) – bez ozbira na fizičku razdvojenost i nemogućnost komunikacije ljudskim glasom (bez njegova Ja ona nije cjelovito biće, ona nije ljudsko biće!), ona prkosi, i sebi i svemu oko sebe; bori se, ne sustaje, ustrajava. Kako bi premostila tu odvojenost, ona mu piše; pisma u tom smislu postaju jedina njihova stvarnost. A piše ih, premda svjesna da mnoga neće doći do njega. Između nje i njega, dobro zna, postoji i onaj treći, CENZOR, nepoznat i nevidljiv Netko koji čita njihove misli, koji saznaje njihove tajne, sav onaj svijet duše koji mu otkriva i u kojem se otkriva. U ironijskom ruhu autoričine geste on je oličenje/simbol birokracije koja krutim zakonskim paragrafima, bez pitanja i sumnji, hladno provodi logiku moći, vlasti; njega ne zanima ljudska drama, ni istina; on ne suosjeća. Zato, kako bi možda uznemirila njegovu birokratsku hladnoću i izazvala moguću empatiju, u jednom pismu ona piše o ocubojjici-psihopatu, koji je iz zatvora izišao nakon dvadesetak godina. Sama

ta činjenica uspostavlja dodirnice sa sudbinom njezina muža; čitatelj ostaje zapitan, s osjećajem nepravde, gorčine...tuge...

Na jednom mjestu čak i pita CENZORA, je li on jedna ili dvije osobe, baš kao što je i Zvonko za jedne odmetnik, a za druge junak; kako on pristupa dvama bićima njegova života!

Kao izlaz i svojevrsna terapija (nadomjestak za psihijatra), način i mogućnost življenja, PISANJE je – lako se daje zaključiti - potrebnije njoj nego njemu; ono postaje TERAPIJA, nadomjestak za ljudsku blizinu, način premošćivanja razdvojenosti i odvojenosti, oblik nanovo uspostavljena jedinstva dvoje ljudi između kojih se ispriječila neizvjesnost vremena. Ono je oblik i način kako preživjeti zatvor i ne-poludjeti! Upravo zato, liječeći i krijepeći pismima i svoju i njegovu dušu, ona mu piše o svemu: o sebi i svojim proživljavanjima (od kojih su posebno potresne reminiscencije na vlastite zatvorske dane!), o knjigama koje čita, o bolesti oka (ona izgubila lijevo; on nema desno – zato i jesu jedno biće!!!), o ljubavi; prisjeća se 35 –godišnjice braka i 30 godina razdvojenosti; to pred čitatelja donosi obilje potresnih slika, iz kojih se u autoričnoj svijesti rada uvjerenje da "je on onaj pravi" i da je to "uvijek bio". U takvom raspoloženju i duševnom obasjanju u njezinoj se duši, otkrivamo iz pisama, javlja misao o obitelji, za kojom čezne..., za toplinom i mirom kuće, radosti djece... I dok je vanjska "stvarnost" uvjerava kako je to teško i neizvjesno, duša i ljubav dotle je uvjeravaju da (možda) sve to nevidljivi Netko pretvori u stvarnost, u istinu. Taj Netko je "njezin spasitelj, jedini Bog u kojega vjeruje"! On joj, priznaje iskreno, daje snage da us/traje , krijepeći je u uvjerenju da zahvaljujući njemu i njegovoj providnosti "čovjek doista može nadići najstrašnju tragediju i patnju i pronaći smisao i zadovoljstvo". On je uči da se "kroz ljudsku patnju duša oplemeni i očisti", da "iskustvo patnje nije kazna nego dar", izvor mudrosti i način da se "sačuva duh" i ljudska uspravnost!

Upravo zato autoricu ne može pokolebati ni spoznaja da je svijet prepun lažnih proroka, da su ljudi varalice, licemjeri i podlaci, da jedino interes ima svoju cijenu i zašto se, kaže, "svijet ceri ljubavnicima, da se ne obazire na svece i gradi spomenike dekadenciji". Ističe stoga – prisjećajući se izricanja kazne – da su se mnogi zauzeli za njihov slučaj, da su "mnoge duše postupile iskreno", ali je znatan broj i onih "koji su se uključili zbog osobnog interesa ili profesionalnog probitka"...

Autorica ne skriva da svojim pismima želi taknuti ljudsko srce; nasuprot krutosti razuma jedino je ono u stanju uznemiriti dušu, izazvati suosjećanje i ljudsku empatiju. Prisjeća se tako mnogih koje je pisala na različite adrese: u Zagreb, New York, Washington, Strasbourg, znanima i moćnima, koji bi mogli pomoći da Zvonko dođe kući. Svoju i Zvonkovu kaznu usporedit će autorica (i) s kaznom "četničke trojke" (Radić, Šljivančanin, Mrkšić), čiju sramnost argumentira "citiranim dokumentima" i isječcima iz novina. Neće pri tome propustiti naglasiti ni licemjerje (domaće) političke elite koja se nadmeće u tome "tko će se više poniziti". Bellovljevu Žrtvu, knjigu koju čita, zato i može usporediti sa svojom i Zvonkovom, što joj još više daje snage da "sačuva duh" u očekivanju pobjede dobra nad zlom, istine nad nepravdom i licemjerjem.

U stvarnost njezina života – koji u pismima nesebično dijeli sa Zvonkom, ali i sa čitateljem – autorica piše o svemu što opsjeda njezine uznemirene misli; najviše o malim stvarima, svakodnevnici, hrani, posjetima obiteljskim prijateljima, velebitskoj buri, sjećanjima na svoju i njegovu obitelj; svaki glas, slika, boja i miris izaziva obilje refleksija i reminiscencija i urasta u njezinu priču, osigurava joj autentičnost; postaje argumentom njezine i njegove istine, koju živi, sjedinjena s njime u patnji, boli, neizvjesnosti sudbine, u duhu. Posebno je potresna i duboka svojom simbolikom priča o grlici čiji glas čuje (možda je vidimo u samostalnoj priči); samoća i drama njezina iščekivanja u glasanju grlice dobiva sudbinske razmjere. Ne manje su poticajni i njezini snovi; urastajući u fikciju pisama, postaju jedina stvarna zbilja, jedina realnost, ovjerena krvlju – njezinom i njegovom, što knjigu pretvara u potresan dokument i svjedočanstvo ljubavi kojom je nadahnuta i iz koje izrasta u svoj svojoj dramskoj veličini i dubini. Sve to detalji su i argumenti njezine zbilje, ali i njegove (bez njega nema ni nje; bez nje nema ni njega!). Jedinstvo izraslo iz drame života!

Tvoja krv i moja pripada rijetkim knjigama hrvatske književnosti za koje se može s pravom kazati da je morala biti ispriповijedana i napisana. Riječ je o potresnoj i čudesnoj ljubavi u čijim se dramskim prostorima isprepleće mitsko i stvarno, fikcija i zbilja, priča i život, o ljubavi čiju stvarnost nije mogla udaljiti ni fizička razdvojenost, ni političko licemjerje ni ljudsko zlo. Priča je to koja potvrđuje da ljubav doista može sve, da vjera pobjeđuje nepravdu i omogućuje da se traje i opstaje. Pri tome je svejedno je li posrijedi roman, epistolarni dnevnik, autobiografija! Jer - posrijedi je sjajna knjiga,

potresna do ljudske boli (kojom je i nadahnut!), mudra (jer uči životu i onomu tko je jamac toga života), iskrena (jer ništa ne skriva nit pak prešućuje!); knjiga je to o patnji (daru koji uzdiže do ljudskosti), boli (dvoje rastavljenih ljudi...) i drami nepomućenoj u ljudskoj dubini. Knjiga-svjedočenje o onome tko ju je omogućio da se napiše, da traje i opstaje zlu unatoč.

Osim što je duboko iskrena, ova je knjiga i knjiga nesvakidašnje dobrote; rođena iz duboke ljudske boli i čežnje za najdražim, ona ne optužuje; ljudskoj mržnji i zlu ona suprotstavlja ljubav; u ljudskoj patnji ona nalazi put ljubavi (prema dragomu i onom po kojemu svijet postoji), i dar za onoga s kojim živi i s kim ga dijeli! Istovremeno ona je i skrivena povijest jedne ljubavi, satkana od čvrstih niti patnje, stradanja, vjere, molitve i konačnog obasjanja. Ona je i knjiga radosti života u slobodnoj domovini, s onim koji ju je sanjao, zajedno s njome, lišena patetike, retoričkih sredstava, pripovjedačkih poštapalica. A onaj koji ju je nadahnuo, na kraju knjige/ispovijedi/molitve joj je dodao svoje rečenice; u autorskom epilogu tako su se spojile dvije priče u jednu priču, baš kao što su ljubavlju dva bića spojena u jedno. Biće koje priča izražava dubinom svoje pripovjedačke kulture i istine u njoj! A zato je i pisana engleskim jezikom, DA BI SE BOLJE IZRAZILA DRAMA subjekta na jeziku izvornom, a ne onomu naučenom, prihvaćenom zajedno sa sudbinom.. Knjiga, jedino čime dokazuje tvoju krvi i moju, da parafraziram Yeatsove riječi istaknute u proslavu njezinim stranicama.